

Per obrir aquesta *Breu història de l'anarquisme als Països Catalans* seria molt fàcil donar una data de naixement del moviment en aquest àmbit geogràfic i, per tant, repetir que l'anarquisme va arribar als Països Catalans quan Giuseppe Fanelli, enviat per Bakunin el 1868 a l'Estat espanyol, va portar «la Idea» de lluny i la va plantar en bona terra, on va florir. Però no ho repetirem, com tampoc altres llocs comuns que tot sovint s'han explicat sobre l'anarquisme en aquest racó de món.

I per no repetir llocs comuns, ja haureu observat que el llibre que ara esteu llegint parteix d'una relativa novetat. És un dels primers —abans només coneixíem textos de Teresa Abelló i Xavier Díez— que intenta explicar la història d'aquest corrent ideològic, vital, polític i social des d'aquest espai no estatal que anomenem països catalans, o Països Catalans. Res més oportú a l'hora de parlar d'anarquisme que no repetir els espais geogràfics associats a un estat (com Espanya, França, Andorra o Itàlia) o a compartiments administratius d'un estat o un altre (com Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears...), encara que això generi alguns problemes que caldria aclarir abans d'entrar en matèria, cosa que no tenim ni espai ni temps per fer aquí

i ara. Així, doncs, cal que tingueu en compte que aquestes pàgines que llegireu us parlaran d'una petita història que en mereixeria una de més àmplia i llarga, debatuda i aclarida —o no— en molts dels seus punts foscos o encara ara desconeguts. Mentre això no arribi, us haureu de conformar amb aquestes pàgines que teniu aquí. I ara, agafeu-vos, que comença una aventura plena de revolts i, segurament també per això, complexa i apassionant.

ANARQUISME? ANARQUISMES!

L'anarquisme té diverses definicions útils per entendre de què estem parlant, però n'hi ha dues que poden semblar complementàries tot i que són diferents entre elles i sovint enfrontades. D'una banda, podem dir que l'anarquisme, entès com a ànsia de llibertat absoluta que els humans hem tingut al llarg de la nostra existència damunt la Terra, i per tant enfrontat a l'autoritat exercida a partir d'estructures socials autoritàries, ha existit sempre. Però també ens hi podem referir com al moviment social fruit d'una teoria política nascuda a finals del segle XVIII, però que pren forma com a moviment de masses durant el segle XIX al voltant de les idees socialistes i llibertàries, de defensa del bé comú i de la llibertat individual, amb la intenció central de l'abolició de l'Estat, entès com el monopoli de la força, el rebuig al parlamentarisme i qualsevol negació de l'individu per part d'estructures autoritàries com l'Església, la propietat, la família...

En aquesta *Breu història de l'anarquisme als Països Catalans*, ens centrarem més en la segona d'aquestes definicions, sense deixar de banda alguns aspectes de la primera. Alhora, des d'aquesta breu introducció no ens podem estar de fer una crida a ampliar aquestes pàgines de síntesi històrica amb

moltes altres panoràmiques, puntuals i generals, que facilitin el coneixement del passat llibertari d'aquest país, d'aquests països, d'aquest tros de món no definit per una estructura estatal on l'anarquisme esdevingué, a partir de les darreres dècades del segle XIX, característic i diferencial.

SEGLE XIX

El segle XIX als Països Catalans és el segle de la industrialització, de la qual deriva la constitució de dues classes socials noves en les seves característiques definitòries: el proletariat i la burgesia. Són dues classes antagòniques però alhora renovadores en l'àmbit ideològic i cultural. A la burgesia, la nova classe dirigent econòmicament parlant, li costà molt d'adequar les estructures polítiques, socials i de producció que hi havia fins aleshores a les necessitats de producció del nou capitalisme industrial.

Aquest procés industrialitzador no és ni homogeni ni té un desenvolupament semblant arreu del territori estudiat. L'homogeneïtat, però, no es dona tampoc segons el territori administratiu analitzat, tot i que sovint se n'hagi parlat en aquests termes. Així, si bé la industrialització de Barcelona i voltants és semblant a la de Reus, la podríem posar més aviat en el mateix cistell amb la d'Alcoi que no pas, per exemple, amb la de les Terres de Ponent o la de les Terres de l'Ebre, tot i trobar-se aquestes dues dins de la mateixa Catalunya.

Conscients d'aquesta complexitat i de la manca d'estudis històrics tant d'àmbit local com general

sobre organitzacions o personatges específics, arranquem amb la Revolució Industrial, que va somoure els Països Catalans i bona part d'Europa durant el segle XIX. La classe obrera, formada bàsicament per treballadores i treballadors manuals en els primers decennis del segle XIX, va afrontar i assumir els canvis en la producció alhora que es dotava de formes culturals pròpies construïdes al voltant dels principis republicans i les idees socialistes en un sentit ampli. Aquestes idees socialistes, en l'àmbit dels Països Catalans, bàsicament, de 1870 a 1937, tingueren un caire llibertari i anarquista, la qual cosa suposa un tret diferencial bàsic i característic d'aquest àmbit geogràfic davant de la resta del món.

ELS PRECEDENTS: SOCIALISME UTÒPIC, REPUBLICANISME I MOVIMENT OBRER

Durant la primera meitat del segle XIX, als Països Catalans arriben, procedents de l'Estat francès, diverses ideologies de base socialista qualificades d'utòpiques per Engels i Marx. Entre aquestes idees destaquen les propostes teoritzades per Saint-Simon, Charles Fourier i Étienne Cabet. Dels dos primers n'arribaren les idees a través del periòdic barceloní *El Vapor*, durant el regnat de Ferran VII. La publicació, portaveu del Partit Progressista, realitzà una important campanya de propaganda de les idees de Saint-Simon, de les quals fou introductor J. Andreu de Fontcuberta (que signava J. Andrew de Cobert-Spring), a les quals s'aproparen el reusenc Pere Mata i el periodista Francesc Reüll amb escrits a altres mitjans com *El Propagador de la Libertad* o *El Europeo*. Entre els seus seguidors als Països Catalans destacà l'urbanista Pere Felip Monlau, higienista, progressista i pacifista, que defensà l'enderrocament de les muralles de Barcelona, que es dugué a terme després de l'epidèmia de còlera de 1854.

Per la seva banda, les teories de Fourier es conegueren a partir d'una sèrie d'articles publicats de 1835 a 1836 i signats per «Proletario» a les pàgines d'*El Vapor*, i a partir de la primera traducció al

Étienne Cabet va escriure *Voyage a Icarie*, que un cop traduïda per Francisco J. Orellana i Narcís Monturiol va servir per estendre les seves idees sobretot per Barcelona i l'Empordà.

castellà de l'obra *Fourier, o sea, explanación del sistema societario* el 1841. El pensador francès partia d'una crítica a les institucions de la civilització que, segons ell, perpetuaven el patiment humà i incloïa una àmplia crítica econòmica a la societat del seu moment, amb unes propostes emancipadores que volien anar més enllà. El seu pensament socialista era de base cooperativista i incloïa la proposta de crear falansteris, comunitats de producció i consum formades per 1.620 persones on no hi hauria ni propietat privada ni salaris. Fourier defensava l'emancipació de les dones a partir de l'emancipa-

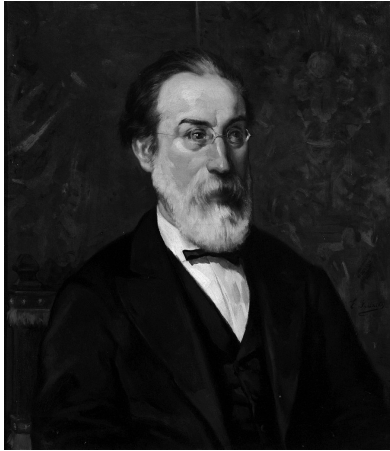
ció total de la societat i el seu sistema polític partia de l'associació voluntària i del principi federatiu.

Tot i ser present en la premsa catalana d'aquell temps, el fourierisme no arrelà tant com el corrent socialista (comunista en deia ell) proposat per Étienne Cabet a la seva obra *Voyage en Icarie*. L'obra va ser traduïda al castellà per Francisco J. Orellana i Narcís Monturiol, qui fundà el periòdic *La Fraternidad* (publicat de novembre de 1847 a març de 1848) per difondre les idees de Cabet. El moviment, que tingué els seus centres a l'Empordà i a Barcelona, comptà a les seves files amb membres destacats com l'urbanista Ildefons Cerdà, el músic Anselm Clavé o el poeta i dramaturg Abdó Terrades, que se n'apartà en topar amb una de les seves idees principals: la construcció d'Icària a Amèrica. Qui més s'implicà, fins a perdre-hi la vida, en el projecte de construcció d'un lloc en el món on viure en comunisme, sense guerres ni propietat privada i amb l'educació al centre de tot, fou el metge Joan Rovira. Rovira s'oferí per representar els icarians catalans en l'expedició que havia de sortir del port de Le Havre cap als Estats Units, el febrer de 1848. El seu objectiu era fundar Icària, seguint les teories de Cabet, però el viatge fou desastrós. Els terrenys que centenars d'obriers il·lusionats havien adquirit a Nova Orleans resultaren un indret pantanós on la vida era impossible i molts dels icarians hi emmalaltiren i moriren. Des d'Europa, hi anaren diverses expedicions, en l'última de les quals s'embarcà el mateix Cabet, amb qui Rovira s'enfrontà

quan es trobaren per recriminar-li la manca de previsió de la primera expedició. L'1 de març de 1849, desesperat pel fracàs personal i col·lectiu, Joan Rovira se suïcidà a Nova Orleans.

Un segon espai social i de pensament important per entendre algunes de les característiques de l'anarquisme que es desenvolupa en el darrer terç del segle XIX, i que no desapareixerà amb la seva irrupció, és el del republicanisme federal, amb diferents famílies, partits, líders i agrupacions. Es tracta d'un republicanisme que cal entendre en un sentit ampli, que no parla només de la instauració de la República sinó que defensa els principis de la Revolució Francesa i que s'enfronta, en l'àmbit dels Països Catalans, a bona part dels mals endèmics de l'Antic Règim, com la no separació de l'Església i l'Estat, el caciquisme i una societat de classes que en alguns llocs de l'interior de Catalunya, bona part del País Valencià i les Balears manté les estructures socials anteriors a la Revolució Industrial. Dins d'aquest món republicà es defensa un estat sense monarquia que, alhora, tingui una estructura federal, els drets de representació, la millora de les condicions de vida de les classes desfavorides i els drets col·lectius com la llibertat d'expressió, d'associació o de premsa. Pràcticament fins a 1871, el republicanisme fou el pal de paller de la majoria de les esquerres a tot l'Estat.

Sense cap mena de dubte, l'ideòleg i líder indiscutible del moviment republicà federal a tot l'Estat

Pi i Margall esdevingué un referent llegit i respectat per totes les esquerres del segle XIX, inclosa l'anarquista, que en lloà el federalisme i l'esperit revolucionari.

espanyol és el català resident a Madrid Francesc Pi i Margall. Pi, a banda de ser una figura emblemàtica de les esquerres a l'Estat, és autor d'una destacada obra teòrica que inclou assajos com *La reacció y la revolució* (1854), de clara inspiració proudhoniana i que anarquistes com Frederica Montseny, anys després, assumiran com a part del seu propi pensament. La classe obrera es reconeix en les seves propostes i desenvolupa una clara voluntat d'explicar-se sense mitjancers, amb publicacions pròpies com el periòdic *El Eco de la Clase Obrera*, fundat a Madrid el 1855 pel català Ramon Simó i Badia, o en textos com el *Catecismo democrático para instrucció del pueblo español*, editat el 1857 a Brussel·les per una societat clandestina d'obrers

catalans. Les lluites obreres prenen dues vies: d'una banda, la reivindicativa, per exemple amb la vaga d'obrers a l'Espanya Industrial de Sants i la repressió que comportà, i, de l'altra, la propositiva, amb la fundació a València, el 1860, de La Proletària, la primera cooperativa valenciana, dedicada a la producció sedera.

El tercer espai ideològic i social que precedeix i que condiona de manera claríssima l'arribada de l'anarquisme és el moviment obrer producte de la Revolució Industrial i les diverses formes que pren en indrets determinats. L'organització obrera als Països Catalans neix el 1840 al voltant de la Societat de Teixidors de Barcelona i s'articula, en un primer moment, al voltant de demandes concretes com el dret d'associació, la defensa dels convenis col·lectius, la millora del salari i els jurats mixtos. Aquestes reivindicacions s'amplien a partir de conflictes determinats i l'arribada d'idees procedents d'altres indrets industrialitzats, amb demandes constants de limitació de la feina infantil i igualació salarial de les dones.

El moviment obrer als Països Catalans passa per diverses etapes: des de la creació de mútues, cooperatives i societats de resistència al capital, fins a la que es considera la primera vaga general, el 1855; del ludisme a les bullangues; de les repressions estatals al suport rebut i trobat entre les files republicanes, que alhora en molts casos també eren obreristes i, en alguns, obreres.

Director de col·lecció: Josep-Lluís Carod-Rovira

© dels textos: Dolors Marín Silvestre i Jordi Martí Font, 2021

© de les fotografies: els seus autors i arxius corresponents, 2021

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2021

Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida

www.pageseditors.cat

editorial@pageseditors.cat

Primera edició: març de 2021

ISBN: 978-84-1303-251-1

DL: L 168-2021

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

www.bobala.cat

↳ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.